

I НОТАРІАЛЬНИЙ ПРОЦЕС

Бондарєва Марія Володимирівна,

кандидат юридичних наук, доцент кафедри
нотаріального та виконавчого процесу і адвокатури,
Київський національний університет імені Тараса Шевченка

УДК 347.9

СПАДКУВАННЯ ПРАВА НА БАНКІВСЬКИЙ ВКЛАД

У статті досліджується процедура спадкування права на банківський вклад і видачі нотаріусом дозволу на одержання частини вкладу спадкодавця у банку (фінансовій установі), якщо це викликано обставинами, які мають істотне значення.

Ключові слова: спадщина, право на банківський вклад, дозвіл на одержання частини вкладу спадкодавця.

Спадкування передбачає перехід прав та обов'язків спадкодавця до інших осіб. Разом із тим, порядок переходу окремих складових спадщини, зокрема, спадкування права на банківський вклад, має значні особливості. Дослідження особливостей спадкування права на банківський вклад представляється актуальним як в силу значної розповсюженості банківських вкладів серед населення, так і через, в цілому, низьку довіру до банківського сектору.

Спадкування права на банківський вклад – це перехід прав та обов'язків спадкодавця за договором банківського вкладу до інших осіб в порядку спадкового правонаступництва.

Правила спадкування одного з прав на банківський вклад визначені статтею 1228 Цивільного кодексу України (далі – ЦК), згідно з якою вкладник має право розпорядитися своїм правом на вклад у банку (фінансовій установі) на випадок своєї смерті, склавши заповіт або зробивши заповідальне розпорядження банку (фінансовій установі). Право на вклад входить до складу спадщини незалежно від способу розпорядження ним, а порядок і умови переходу права на вклад до спадкоємців відповідають загальному порядку спадкування.

У Висновках Верховного Суду України, що викладені в постановках, які ухвалені за результатами розгляду заяв про перегляд судового рішення з підстави, передбаченої п.1 ч.1 статті 355 ЦПК України, за друге півріччя 2013 року, зазначається, що зобов'язання за договором банківського вкладу не є такими, що нерозривно пов'язані з особою вкладника, а тому в разі його смерті спадкоємцеві, який прийняв спадщину, повертається як сума банківського вкладу, так і проценти на нього до дня, який передує поверненню вкладу. За змістом ст. 1060 та ч. 2 ст. 1228 ЦК України договір банківського вкладу укладається на умовах видачі вкладу на першу вимогу (вклад на вимогу) або на умовах повернення вкладу зі впливом встановленого договором строку, право на який входить до складу спадщини

незалежно від способу розпорядження ним. Згідно із ч. 2 ст. 608 ЦК України зобов'язання не припиняється зі смертю кредитора, якщо воно не є нерозривно пов'язаним з особою останнього. У такому разі права й обов'язки (спадщина) фізичної особи (вкладника), яка померла, переходять до інших осіб – спадкоємців. Отже, зобов'язання банку виплачувати проценти за договором вкладу не припиняється зі смертю вкладника, входить до складу спадщини та триває до дня, який передує дню повернення коштів спадкоємцям.

Об'єктом правонаступництва в даному випадку є майнове зобов'язальне право вимоги, носієм якого виступає особа-спадкодавець як сторона договору банківського вкладу (ст.1058 ЦК України, п.1 ч.1. ст.47 Закону України «Про банки і банківську діяльність» [1]), чи договору банківського рахунку (ч.4 ст.1066 ЦК України). Вклад враховується при визначенні обов'язкової частки у спадщині.

Предметом відповідного розпорядження вкладника можуть бути права на кошти в готівковій або в безготівковій формі, у валюті України або в іноземній валюті, розміщені ним на його іменних рахунках у банках на договірних засадах (стаття 2 Закону України «Про банки і банківську діяльність»). Не можуть бути предметом розпорядження вкладника кошти, які перебувають у банку на підставі договорів про надання індивідуального банківського сейфа, що охороняється банком (стаття 970 ЦК) та індивідуального банківського сейфа, що не охороняється банком (статті 971 ЦК). Розпорядження коштами, що зберігаються в банківському сейфі, здійснюється у формі заповіту.

Юридична доля права на вклад на випадок смерті вкладника може бути визначена шляхом складання та посвідчення заповіту; шляхом складання спеціального заповідального розпорядження банку (фінансовій установі), в якій знаходиться вклад; за відсутності заповіту чи розпорядження – в порядку спадкування за законом.

Заповіт, складений після того, як було зроблене розпорядження банку (фінансовій

установі), повністю або частково скасовує його, якщо у заповіті змінено особу, до якої має перейти право на вклад, або якщо заповіт стосується усього майна спадкодавця. Якщо в заповіті лише зазначається про вклад, але не вказується номер конкретного особового рахунку за вкладом, то такий заповіт визначає спосіб спадкування всіх банківських вкладів спадкодавця. Якщо розпорядження банку було складено пізніше заповіту, то воно повністю (коли заповіт стосується тільки вкладу) або частково скасовує останній. Таким чином встановлюється пріоритет заповіту над розпорядженням банку [2, с.982]. У разі відсутності заповіту вклад спадкується у відповідності із розпорядженням вкладника.

Не слід визнавати розпорядження банку особливою спрощеною формою заповідального розпорядження. Розпорядження вкладника не є заповітом, на нього не розповсюджуються правила, які регулюють спадкування за заповітом. Тому визнання недійсним заповіту, складеного пізніше розпорядження банку щодо цього ж вкладу, не тягне за собою недійсність розпорядження.

При спадкуванні права на банківський вклад слід враховувати інтереси пережилого подружжя вкладника (ст.61 Сімейного кодексу України [3]). Всі кошти, внесені на особисті рахунки подружжя до банківської (фінансової) установи за час їх спільного сімейного життя, є об'єктом права спільної сумісної власності. Тому за подружжям зберігається право на половину банківського вкладу, яке може бути оформлене свідоцтвом про право власності на частку у спільному майні подружжя вразі смерті одного з них, що видається нотаріусом.

Заповіт щодо банківського вкладу, як і будь-який інший заповіт, має бути нотаріально посвідчений. Працівники банків, інших фінансових установ і кредитних спілок посвідчувати заповіти не мають права.

Розпорядження правом на вклад, який розміщений на депозитному рахунку банку, може міститися в окремому документі чи в тексті самого договору. В разі складання розпорядження у вигляді окремого документу, він має містити дату його складання, підпис уповноваженого працівника банку, і зберігається в справі з юридичного оформлення рахунку. Розпорядження здійснюється вкладником у формі запису в картці особового рахунку, на ощадній книжці або шляхом подання відповідної заяви у фінансову установу (п.7.3., 10.14 постанови Правління НБУ «Про затвердження Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземних валютах» від 12.11.2003 р. № 492 [4]).

Вкладник може розпорядитися вкладом на користь однієї особи чи декількох осіб, а також визначити розмір часток кожного з них. Якщо частки на зазначені, то право на склад спадкується в рівних частках.

Право на успадкований вклад переходить до спадкоємця після прийняття ним спадщини з моменту відкриття спадщини. Незалежно від того, чи здійснюється спадкування вкладу

згідно із законом, заповітом або розпорядженням, банк здійснює виплату вкладу (частини вкладу) спадкоємцю власника рахунку на підставі документів, визначених законодавством України. Таким чином, фактичне одержання коштів, розміщених на банківському рахунку, можливе тільки після одержання спадкоємцем свідоцтва про право на спадщину і пред'явлення його до банку (фінансової установи). При видачі свідоцтва про право на спадщину, до складу якої входить право на банківський вклад, нотаріус подає запит до відповідного банку (фінансової установи), які, в свою чергу, зобов'язані надати інформацію щодо вкладу. Запит надається за підписом нотаріуса, скріплюється його печаткою та повинен мати посилення на передбачені чинним законодавством підстави для отримання цієї інформації, а також прохання, у разі наявності відповідного розпорядження банку, повідомити дату складання такого розпорядження та прізвище, ім'я, по батькові спадкоємця. Підставою для такого запиту може бути як відповідна відмітка в ощадній книжці про наявність розпорядження, так і твердження особи, яка звернулася до нотаріуса, що на її ім'я спадкодавець склав відповідне розпорядження (п.2.1.2. розділу 2 частини II Методичних рекомендації щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадщину та свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя [5]).

Проте у відповідності зі статтею 1298 ЦК до закінчення строку на прийняття спадщини нотаріус може видати спадкоємцеві *дозвіл на одержання частини вкладу спадкодавця у банку (фінансовій установі)* (далі – дозвіл), якщо це викликано обставинами, які мають істотне значення.

Дозвіл на одержання частини вкладу спадкодавця в банку – це процесуальний документ, що видається нотаріусом за заявою спадкоємців, і має на меті надання такої особи права на видачу її частини банківського вкладу спадкодавця до закінчення строку на прийняття спадщини, якщо необхідність видачі викликана обставинами, що мають істотне значення.

Видача нотаріусом дозволу є винятком з загальної процедури спадкування права на банківський вклад, фактичне одержання коштів за яким спадкоємцями можливе тільки після оформлення правовстановлюючого документу на вклад – свідоцтва про право на спадщину. Проте, оскільки право на вклад у банку (фінансовій установі) входять до складу спадщини, при видачі свідоцтва про право на спадщину мають бути враховані суми вкладу, на одержання яких нотаріусом було видано дозвіл.

Дозвіл видається як на покриття вже понесених витрат: з догляду за спадкодавцем під час хвороби, а також на його поховання; так і на покриття витрат, що можуть бути понесені в майбутньому, наприклад, на утримання осіб, які перебували на утриманні спадкодавця;

витрат, пов'язаних з повідомленням спадкоємців про відкриття спадщини, інших витрат, викликаних обставинами, що мають істотне значення. Перелік таких обставин не є вичерпним, тому може бути розширений за рахунок інших обставин, що мають істотне значення. Правова оцінка істотності обставини як умови покриття витрати, можливості розширення кола витрат, названих в законодавстві і якості поважних, здійснюється нотаріусом на власний розсуд. Нормативного оформлення критерії віднесення обставини до істотної не знайшли. Так само, оціночним є визначення у кожному конкретному випадку, нотаріусом розміру сум на покриття витрат і максимально допустимих розмірів такого покриття.

Не слід плутати дозвіл нотаріуса на одержання частини вкладу і розпорядження нотаріуса на переказ коштів, що вчиняється в межах провадження щодо вжиття заходів до охорони спадкового майна (стаття 64 Закону України «Про нотаріат»). Розпорядження видається за заявою громадських організацій, родичів чи близьких спадкодавця нотаріусом з метою встановлення надгробка спадкодавцю.

Для одержання дозволу спадкоємець повинен звернутися до нотаріуса за місцем відкриття спадщини із заявою, в якій слід зазначити якими саме істотними обставинами викликана необхідність отримання частини вкладу. В разі, якщо вона подана першою нотаріусу, заява про одержання частини вкладу може бути підставою для заведення нотаріусом спадкової справи (п.2.1. глави 10 Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України [6]). На підставі заяви нотаріус видає дозвіл. Один примірник дозволу залишається у справах нотаріуса і підшивається до спадкової справи.

Відповідно до частини 3 статті 1298 ЦК України дозвіл може бути виданий тільки спадкоємцеві. З цього слідує, коло осіб, на вимогу яких здійснюється видача частини вкладу, не залежить від виду спадкування, і включає всіх осіб, закликаних до спадкування – як спадкоємців за заповітом, так і спадкоємців за законом. Зведення кола заінтересованих у видачі дозволу осіб тільки до спадкоємців за заповітом і осіб, на користь яких оформлене розпорядження банку в порядку статті 1228 ЦК України, видається штучним [7, с.138]. Спадкування може одночасно відбуватися за заповітом і за законом, а потреба у видачі частини банківського вкладу диктується особливими обставинами, що мають істотне значення, і можуть стосуватися інтересів осіб, непричетних до спадкування, обов'язків спадкодавця чи його інтересів. Тому вважаємо, що видача дозволу на одержання частини вкладу здійснюється нотаріусом за заявою тільки спадкоємця, хоча при цьому вклад, може бути заповіданий і іншій особі. На заяву сторонніх осіб, які не відносяться до кола спадкоємців, дозвіл не видається.

При видачі дозволу нотаріусу необхідно зробити запит до відповідного банку (фінан-

сової установи), які, в свою чергу, зобов'язані надати інформацію щодо вкладу. Запит надається за підписом нотаріуса, скріплюється його печаткою та повинен мати посилання на передбачені чинним законодавством підстави для отримання цієї інформації, а також прохання, у разі наявності відповідного розпорядження банку, повідомити дату складання такого розпорядження та прізвище, ім'я, по батькові спадкоємця. Підставою для такого запиту може бути як відповідна відмітка в ощадній книжці про наявність розпорядження, так і твердження особи, яка звернулася до нотаріуса, що на її ім'я спадкодавець склав відповідне розпорядження (п.2.1.2. розділу 2 частини II Методичних рекомендацій щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадщину та свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя [8]).

При вирішенні питання про розмір частини вкладу, яка буде видаватися, нотаріус враховує характер і істотність обставини, що є підставою для видачі, «зумовленість таких обставин обов'язками спадкодавця» [9, с. 467–468], а також інтереси інших спадкоємців. В протилежному випадку нотаріус повинен відмовити у видачі дозволу.

Видані на підставі дозволу кошти входять до складу спадкової маси і повинні враховуватися при визначенні обов'язкової частки у спадщині.

На вимоги про відшкодування витрат на утримання, догляд, лікування та поховання спадкодавця, а також витрат на охорону спадкового майна, не поширюються правила статті 1281 ЦК України про порядок і строки пред'явлення вимог кредитором спадкодавця, оскільки вони не впливають із зобов'язань спадкодавця. Тому, як зазначається у пункті 15 постанови Пленуму Верховного Суду України «Про судову практику у справах про спадкування» від 30.05.2008 р. № 7 [5], на такі вимоги поширюється загальна позовна давність (стаття 257 ЦК України). Вимоги відшкодування зазначених витрат можуть бути пред'явлені їй до територіальної громади, яка стала власником спадщини, визнаної судом відумерлою.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Про затвердження Порядку вчинення нотаріальних дій нотаріусами України. Наказ Міністерства юстиції України від 22.02.2012 р. № 296 /5// Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z0282-12/page4>
2. Цивільний кодекс України: Науково-практичний коментар (пояснення, тлумачення, рекомендації з використання позицій вищих судових інстанцій, Міністерства юстиції, науковців, фахівців). – Т.12: Спадкове право/ За ред. проф. І.В.Спасибо-Фатеевої. – Серія «Коментарі та аналітика». – Х.: ФО-П Колісник А.А., 2009. – 554 с. – Автор статті В.І.Крат, С.138

3. Методичні рекомендації щодо вчинення нотаріальних дій, пов'язаних із вжиттям заходів щодо охорони спадкового майна, видачею свідоцтв про право на спадщину та свідоцтв про право власності на частку в спільному майні подружжя: Рішення Науково-експертної ради з питань нотаріату при Міністерстві юстиції України від 29.01.2009 р. // Портал «Ліга Закон». – Режим доступу: http://search.ligazakon.ua/l_doc2.nsf/link1/MUS9311.html
4. Спадкове право: Нотаріат. Адвокатура. Суд: Наук. – практич. посіб./ С.Я.Фурса, Є.І.Фурса, О.М.Клименко, С.Я.Рабовська, О.О.Кармаза та ін.; За заг. ред. С.Я.Фурси- К.: Видавець Фурса С.Я.: КНТ, 2007. – 1216 с. – С.467–468
5. Постанова Пленуму Верховного Суду України //Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon1.rada.gov.ua/laws/show/v0007700-08?nreg=v0007700-08&find=1&text=%E7%E0%F1%F2%E0%E2%E0&x=1&y=10>
6. Про банки і банківську діяльність. Закон України від 07.12.2000 р. № 2121-III// Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2121-14>
7. Науково-практичний коментар Цивільного кодексу України: У 2 т./ За відпов. ред. О.В.Дзери, Н.С.Кузнецової, В.В.Луця. – К.: Юрінком Інтер, 2005. – Т.ІІ. – С.982
8. Сімейний кодекс України від 10.01.2002 р. № 29247-III // Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство України. – Режим доступу <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/2947-14>
9. Про затвердження Інструкції про порядок відкриття, використання і закриття рахунків у національній та іноземній валютах: Постанова правління Національного банку України від 12.11.2003 р. № 492// Офіційний сайт Верховної Ради України. Законодавство України. – Режим доступу: <http://zakon4.rada.gov.ua/laws/show/z1172-03/conv>

Бондарева Мария Владимировна
НАСЛЕДОВАНИЕ ПРАВА НА БАНКОВСКИЙ ВКЛАД

В статье исследуется процедура наследования права на банковский вклад и выдачи нотариусом разрешения на получение части вклада наследодателя в банке (финансовом учреждении), если это вызвано обстоятельствами, имеющими существенное значение.

Ключевые слова: наследство, право на банковский вклад, разрешение на получение части вклада наследодателя

Bondareva Maria
INHERITANCE OF RIGHTS FOR BANK DEPOSITS

The article deals with the examination of the process of inheritance of the rights to bank deposit and issuing notary authorization for a share of the testator deposit in the bank (financial institution) in case it is caused by circumstances that are essential.

Key words: inheritance, right to bank deposit, permit to obtain the contribution of the testator

Горбань Наталія Сергіївна,
кандидат юридичних наук, асистент кафедри
нотаріального та виконавчого процесу й адвокатури
Київського національного університету
імені Тараса Шевченка

УДК 347.961

**ПРО ЗАСТОСУВАННЯ ФУНДАМЕНТАЛЬНИХ ПРИНЦИПІВ
СИСТЕМИ ЛАТИНСЬКОГО НОТАРІАТУ
ТА НОТАРІАЛЬНОЇ ДЕОНТОЛОГІЇ**

Статтю присвячено дослідженню проблем, пов'язаних із застосуванням окремих фундаментальних принципів нотаріату латинського типу та нотаріальної деонтології, які прийняті МСН. Через аналіз чинного вітчизняного законодавства, існуючих нормативних актів, які так чи інакше стосуються нотаріуса та його діяльності, а також через розгляд нотаріальної практики, автор приходить до цілого ряду висновків, які знайшли своє відображення у тексті статті.

Ключові слова: МСН, нотаріат, нотаріус, фундаментальні принципи нотаріату латинського типу, нотаріальна деонтологія.

Ставлячи собі за мету – покращити якість життя своїх громадян, більшість країн не тільки Європи, а й світу в цілому, дійшли висновку про необхідність гармонізації різних правових систем. Як зазначає Ю. С. Шемшу-

ченко «стало зрозуміло, що держави багато втрачають, якщо діють розрізнено, не дотримуються загальних правил, вироблених в процесі розвитку цивілізації [1, с.35]. Одним із дівих механізмів, який сприяє зближенню